پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، انجمن مطالعات جهان اسلام
فصلنامه علمی (مقاله علمی – پژوهشی) پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، سال یازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰، صص ۲۱۰ – ۱۸۷

DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۱۰۲۰۸

جایگاه ژئواستراتژی پاکستان در امنیت سیستان-بلوچستان جمهوری اسلامی ایران

سروش امیری[۱]
قاسم بشیری[۲]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۲۳

چکیده

پیشینه و هدف: امروزه و در عصر جهانی شدن به دلیل یک دست شدن جامعه جهانی همه مسائل به یکدیگر مرتبط و نزدیک شده که یکی از این مسائل امنیت است. به عبارت دیگر در چنین محیط جهانی، امنیت یک کشور معادل امنیت همه است و بر عکس، یعنی مفهوم امنیت یک مفهوم متقابل، مساوی و یکسان برای همه دولت‌هاست. هدف از مقاله حاضر بررسی بررسی عوامل ژئوپلیتیکی منطقه‌ایی و فرامنطقه‌ایی بر امنیت مرزهای جمهوری اسلامی ایران.

روش: این تحقیق از نوع توصیفی- همبستگی بوده و روش تحقیق پیمایش می باشد. جامعه آماری این پژوهش را کلیه کارکنان اساتید و نخبگان علوم سیاسی شهر تهران می باشد. همچنین نمونه تحقیق حاضر ۱۲۵ نفر می باشد. ابزار جمع‌آوری داده‌ها در مقاله حاضر، پرسشنامه (پرسشنامه ای محقق ساخته و مشتمل بر ۳۶ سوال) می‌باشد. برای بررسی قابلیت اعتبار پرسشنامه تحقیق از اعتبار صوري استفاده شده و جهت سنجش پایایی آن نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. پس از گردآوری داده‌ها از بین افراد نمونه با استفاده از نرم افزار spss تجزیه و تحلیل داده ها صورت گرفته است.

یافته‌ها: نتایج تحقیق نشان داد که تاثیر ٤ متغیر ژئوپلیتیکی؛ افزایش اختلافات مذهبی، قاچاق کالا، امنیت مرزها، خلل در روابط فرهنگی) معنادار است. اما با توجه به اینکه سطح معناداری متغیر خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان (۰/۸۸٦) و بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، تاثیر حضور جریانهای تکفیری بر این متغیر مورد تأئید قرار نمی گیرد. همچنین در بین ۵ متغیر وابسته تحقیق، اختلافات مذهبی با ضریب رگرسیونی ۰/۳۹۸ دارای بالاترین ضریب رگرسیونی و متغیر خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان با ضریب ۰/۰٦۳ دارای ضعیف ترین ضریب رگرسیونی می باشند.

پیشنهاد: با درك اهمیت راهبردي بودن سیستان‌وبلوچستان در هر دو حالت بحري و بري بودن آن است که توافق‌هاي چندجانبه فرهنگی،سیاسی و اقتصادی بین ایران و پاکستان از يك‌سو با هندوستان و افغانستان و چین براي فعال‌کردن دو بندر چابهار و گوادر از سوي ديگر ايران، مي‌توان پيش‌بيني کرد بحران‌های موجود کاهش یافته و روابط بین دو کشور گسترش یابد.

واژه‌های کلیدی: جریان‌های تکفیری، پاکستان، سیستان و بلوچستان، امنیت مرزی،روابط.

۱. دانشیار روابط بین الملل و عضو هیات علمی دانشگاه علوم انتظامی امین،تهران،ایران. (نویسنده مسئول)
Suroush.jnu@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی ،واحد کرج،ایران bashiri.ghasem@yahoo.com

Copyright © 2010, SAIWS (Scientific Association of Islamic World Studies). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and Adapt the material for any purpose

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

مقدمه

مرزهای سیاسی مهمترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد متشکل سیاسی از واحدهای دیگر است(میرحیدر،۱۳۹۳: ۱۴۱) و تاثیر بسزایی در توان اقتصادی و میزان مبادلات بازرگانان کشورهای مختلف با یکدیگر دارند و بدیهی است که امن یا ناامن‌بودن مرز تاثیر مستقیم بر شمار و کیفیت کاروان‌های تجاری خواهد داشت و یکی از مهم‌ترین نقش‌ها را در رونق اقتصادی کشور دارا خواهد بود. مرزها همچنین نماد حاکمیت ملی یک کشور نیز محسوب می‌شوند و حساسیت مردم یک کشور به حفاظت از مرزها و نگهداری از مرزنشینان بر اساس مرزهای تعریف شده نیز شاخصی از حاکمیت ملی است و قلمرو این حاکمیت را نیز مرزها تعیین می‌کنند. خطوط مرزی همچنین نشان دهنده حد نهایی اعمال اراده سیاسی حکومت و سطح تماس فضایی دو نظام سیاسی همچوار می باشد(حافظ نیا، ۲۰۰۰: ۱۳۴). به عقیده پیتر تیلور مرز مفهومی از بیرون به درون است و خط مشی است که جدایی را نشان می دهد(تیلور[1]، ۱۹۸۹: ۷۲).

این موارد سبب شده تا توجه به مرزها در برنامه‌ریزی‌های اقتصادی بخش‌های تولیدی و بازرگانی از اولویت و اهمیت حیاتی و اساسی برخوردار شود و در روابط دیپلماتیک کشورهای همسایه، منطقه و حتی فرامنطقه‌ای نیز تاثیر گذارند و از آنجایی که حریم‌های شناخته شده بر اساس میثاق‌های بین‌المللی و حقوق جهانی هستند. عاملی مهم برای ایجاد ثبات و آرامش میان کشورها یا اختلافات و منازعات و ادعاهای ارضی کشورها علیه یکدیگر به حساب می‌آیند(سیمبر،۱۳۸۵: ۳۹). براین اساس مرزها همواره در هر کشوری از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند و همین امر نیز سبب می‌شود، حساسیت و نظارت ویژه‌ای بر آن وجود داشته و در صورت وجود تهدیدی برای مرزها، به شدت با آن برخورد می شود.

سیستان‌وبلوچستان به صورت چهارراه و تقاطع کریدور ارتباطی- ترانزیتی قرار دارد که شرق و غرب و شمال و جنوب را در پیوند با هم قرار می‌دهد. در واقع می‌توان گفت بهترین کریدورهای تجاری شرق و غرب و جنوب و شمال از هر دو موقعیت بحری و بری سیستان‌وبلوچستان می‌تواند گذر کند و این امتیازی بی‌بدیل در نگاهی به وضعیت موجود کریدورهای تجاری است. دسترسی به آب‌های آزاد بین‌المللی خارج از تنگه هرمز؛-آسان‌سازی دسترسی آسیای مرکزی محاصره در خشکی آسیای میانه به آب‌های آزاد اقیانوس هند؛-وجود حالت پل ارتباطی شمال- جنوب و شرق و غرب. واقعیت آن است که سیستان‌وبلوچستان با وجود این شرایط مساعد طبیعی، در حاشیه قرار گرفته و یکی از عقب‌مانده‌ترین

1. Taylor

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

مناطق کشور است که در تمامی شاخص‌های توسعه با فاصله زیادی از استان‌های دیگر کشور عقب افتاده است. این وضعیت چالش‌های ژئوپلیتیکی در پی داشته است. پررنگ‌شدن تفاوت‌های مذهبی و قومی از یك‌طرف و بازشدن فضا برای جریان‌های ضدسیستمی از طرف دیگر، نگاه توسعه حاکمیت اسلامی را تحت‌الشعاع قرار داده و در قالب نگاه امنیتی صورت‌بندی کرده است؛ موضوعی که در بلندمدت می‌تواند خطراتی جدی‌تر از گسترش و نفوذ رادیکال‌های منطقه‌ای پیوندخورده با جریان‌های تندرو بین‌المللی را افزایش دهد و ژئوپلیتیك تروریسم مکتبی را بر آن بیفزاید. به عبارت روشن‌تر، این خطر وجود دارد که به‌جای آنکه ظرفیت‌های ژئوپلیتیك سیستان‌وبلوچستان باعث کارکردهای تولید قدرت ملی شود، در مسیر انحرافی تضعیف قدرت ملی، از حمایت خارجی برخوردار شود و یك چالش جدی به وجود آورد.

در ارتباط با پاکستان نیز این وضعیت صادق است. این کشور با قرار گیری در یک فضای جغرافیایی خاص یعنی همسایگی با ایران، هند، افغانستان و چین نزد کنشگران منطقه ای و فرامنطقه ای از اهمیت زیادی برخوردار است. برای مثال قرار گیری در کنار ایران و چین باعث شده که در راهبرد نظامی امریکا دارای اهمیت وافری شود و این کشور تلاش کند با حضور در پاکستان از محیط جغرافیایی که در آن قرار گرفته برای مهار قدرت و نفوذ ایران در افغنستان و چین در آسیا استفاده کند. قرار گیری در کنار هند و رقابت میان دو کشور و بروز اختلافات در کشمیر میان این کشور و هند باعث شده که مورد توجه چین قرار گیرد و در راهبرد نظامی - امنیتی این کشور اهمیت بالایی داشته باشد. دلایل اختلاف میان دوکشور علاوه بر رقابت دو کشور برای چیرگی بر آسیا به اختلافات مرزی ناشی از تفاسیر متفاوت از کنوانسیون سیمالا نیز بر می گردد. کنوانسیونی که در سال ۱۹۹۳ و ۱۹۹۴ شکل رسمی به خود گرفت. مک ماهان ریاست هیات انگلیسی با بهره گیری از فرصت مذاکراتی با هیات تبتی، مرز میان هند و تبت را مشخص ساخت که در این کنوانسیون مرز پیشنهادی شمال مناطق عشایری بود و از آبریزگاههای شمال هیمالیا می گذشت. اختلاف این موافقت نامه میان انگلیس و تبت تا به امروز مورد اختلاف بوده است، دولت هند آنرا معتبر می داند ولی چینی ها مدعی اند که "سیمالا" معاهده نابرابری است که بدون توافق چین به تبت تحمیل شده است. در این کنوانسیون خط مک ماهان به عنوان مرز چین و هند به عنوان مرز رسمی این دوکشور در سال ۱۹۸۳، از سوی هند پذیرفته شده است(آقایی و طاهری، ۱۳۹۲: ۱۱).

این جایگاه ژئوپلیتیک از سوی راهبران پاکستانی به خوبی درک شده و در راستای سیاست بازدارندگی نظامی آنها مورد استفاده قرار گرفته است و هریک از آنها تلاش کرده اند تا با استفاده از این وضعیت امتیازات خاص نظامی و امنیتی را از قدرت های بزرگ دریافت کنند. رقابت منطقه ای این کشور با هند

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

باعث شد که چین نقشه و برنامه جامع هسته ای شدن این کشور را کلید زند. در این راستا چین علاوه بر تدوین نقشه هسته ای شدن پاکستان دیگر اجزاء مورد نیاز برای دستیابی به این هدف از جمله اورانیوم با غنای بالا، تریتیوم، متخصصین و دیگر اجزاء ضروری برای این امر را فراهم آورد. گری میلیون متخصص مشهور گسترش هسته ای اعتقاد دارد بدون کمک چین، هسته ای شدن پاکستان تقریبا غیرممکن بود. مشاوره چین به پاکستان برای هسته ای شدن از ۱۹۶۵ تا ۱۹۸۰ یعنی زمان هسته ای شدن این کشور به صورت مداوم ادامه داشت. چین به پاکستان در ساخت راکتور تولید پلوتونیوم در خوشاب و بازفرآوری مجدد پلوتونیوم که در ساخت بمب هسته ای ضروری بود کمک کرد. با هسته ای شدن پاکستان از سوی چین این کشور قادر شد هند را در صحنه شطرنج آسیا تقریبا کیش نماید(جم یانگ[1]، ۲۰۱۲).

نزدیکی‌های قومی و مذهبی میان ساکنان استان سیستان و بلوچستان با بلوچستان پاکستان از یک سو و نزدیکی جدی، مکتبی و روابط گسترده عاطفی با رهبران طالبان از سوی دیگر، نگرانی‌های زیادی نسبت به انتقال بحران‌های ناشی از این پدیده به داخل ایران ایجاد نموده و حتی ابزاری برای فشار آمریکا و انگلیس به بهانه حضور نیروهای القاعده از طریق مرزهای شرقی ایجاد نموده است(میرزایی،۱۳۸۸: ۹۳-۹۲).

به دنبال انقلاب اسلامی، دولت جمهوری اسلامی ایران، در حالی که بر اثر سقوط رژیم پیشین فاقد سیستم اداری، سیاسی، نظامی و امنیتی و انتظامی قوی و مؤثری بود با بحران‌های متعددی در استان‌های مختلف روبرو شد. از جمله این بحران‌ها می‌توان از شورش گروه‌های مختلف در خوزستان، جنگل‌های شمال، آمل و ترکمن‌صحرا، کردستان و سیستان و بلوچستان را نام برد. اما گروه تروریستی دیگری که در ادامه این گونه آشوب‌های قومی و قبیله‌ای پا به عرصه ظهور گذاشته و به خصوص اخیراً تلاش‌هایی را جهت به چالش کشیدن دولت مرکزی جمهوری اسلامی ایران نموده است، گروه تروریستی جندالله می‌باشد(پورخسروانی: ۱۳۸۲: ۲۲۰). خاستگاه این گروه تروریستی در استان سیستان و بلوچستان بوده که به دنبال ظهور طالبان، با بهره‌گیری از مقبولیت و محبوبیت معنوی این گروه نزد برخی اهل سنت بلوچ تقویت گردید. این گروه تروریستی با توجه به فقر اقتصادی به همراه شکاف قومی و مذهبی در استان سیستان و بلوچستان با حمایت گروه طالبان شکل جدیدتری به خود گرفت و زمینه را برای بروز فعالیت‌های خشونت‌آمیز این گروه تروریستی فراهم نمود. بی‌ثباتی سیاسی موجود در افغانستان در دو دهه اخیر و بروز جنگ‌های داخلی متعدد در این کشور به طرق مختلف بر امنیت کشور و به خصوص امنیت مناطق مرزی ایران تأثیر منفی گذاشته است

1. Jamyang

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

چهارچوب نظری

پیشینه مطالعاتی

امیری(۱۳۹۹) در مقاله می‌نویسد که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، قدرت نفوذ ایران از محور خلیج فارس تا مدیترانه رسیده و این برای بازیگران قدرتمند بسیار پراهمیت است و موجبات نگرانی غربی‌ها و برخی کشورهای منطقه‌ای از توسعه قدرت نفوذ ایران را فراهم آورده است و برای مقابله با این نفوذ منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ایران، اقدامات گسترده‌ای را برنامه‌ریزی و اجرایی نموده‌اند که ظهور و نفوذ بنیادگرایی مذهبی در مناطق مرزی ایران با اهداف تروریستی و تکفیری از آن جمله است. در همین راستا، هدف این مقاله بررسی عوامل داخلی و خارجی و نظریه‌ایی در ظهور بنیادگرایان مذهبی و تروریستی در مناطق شرقی جمهوری اسلامی ایران است.

آدمی و نیکنام(۱۳۹۵)، در مقاله خود با عنوان"تأثیر تهدیدهای گروه‌های سلفی- تکفیری بر امنیت هستی شناختی جمهوری اسلامی ایران"، که در فصلنامه مطالعات ملی به چاپ رسانده‌اند؛ تهدید داعش را به لحاظ هستی‌شناختی مورد بررسی قرار داده‌اند. نویسندگان مقاله با این فرضیه که ناامنی هستی‌شناختی علت اصلی تهدید گروه‌های سلفی- تکفیری بر ضد امنیت ملی ایران است، نتیجه می‌گیرند که رشد این گروه‌ها با بر هم‌زدن رویه‌های عادی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه، امنیت هستی‌شناختی ایران را با تهدید روبه‌رو ساخته است.

پیشگاهی‌فرد و همکاران(۱۳۹۳) در تحقیقی به بررسی "جهانی شدن ارتباطات و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر مرزها" پرداخته است. به اعتقاد محققان امروزه امنیت ملی کشورها، تنها با حصاربندی مرزهای ملی و تقویت بنیه‌ی دفاعی تأمین نمی‌شود؛ چرا که شکل تهدیدات با گذشته فرق کرده و امنیت ملی کشورها نه تنها با تهدیدات سخت افزاری، بلکه با تهدیدات نرم افزاری مورد هجوم واقع شده است. بر اساس یافته های تحقیق، جهانی شدن ارتباطات ضمن کاهش نقش سنتی مرز در کنترل و جداسازی قلمرو کشور ایران از کشورهای همسایه، باعث افزایش ارتباطات ساکنین دو سوی مرزها شده است. این ارتباطات باتوجه به مشترکات فرهنگی و زبانی، می تواند دارای تبعات منفی و مثبت امنیتی باشد. براین اساس توسعه ارتباطات منجر به نفوذپذیری مرزها ایران شده و این کشور را با چالش های امنیتی متعددی روبرو کرده است(پیشگاهی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۲).

احمدی دهکا و پیشگاهی فرد(۱۳۸۹) در تحقیق به " ارزیابی تهدیدات امنیت ملی در مناطق مرزی شمال ایران " پرداخته اند. امنیت ملی مهم ترین عنصر پایداری یا تداوم حاکمیت و معرف پیشرفت چشم

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

گیر در رابطه میان جامعه و سرزمین است. اقتدار حکومت به طور قابل لمسی در سراسر قلمروش امتداد یافته و هر تجاوزی به آن – اعم از خارجی یا داخلی – چالش در برابر امنیت ملی، صلح، نظم و در نهایت اقتدار حکومت است. مدیریت درست و منطقی امنیت در جامعه منوط به ایجاد نظم و ثبات درونی در کنار نظم سیاسی به همدلی و مشارکت مردمی و افزایش اعتماد به نهادهای اجتماعی، گروه های سیاسی، ساختار اداره کشور و جنبه های نرم افزاری امنیت عمومی مثل مشروعیت، هویت، مشارکت عمومی، اجماع نخبگان در مسایل سیاسی کشور، تحمل پذیری و قانون گرایی در شرایط فعلی جامعه حایز اهمیت است. حوزه جغرافیایی و عملکردی تهدیدات امنیت ملی در ایران متفاوت است. حفره های دولت مهم ترین تهدیدات کلان شهرهای ایران هستند و عواملی نظیر واگرایی عملکردی ناشی از مسایل قومی- مذهبی و مناطق محروم از توسعه بیشتر در مناطق مرزی مشهود است. در این مقاله، جهت ارزیابی دقیق تر امنیت ملی به مطالعه موردی در مناطق مرزی شمال کشور خواهد پرداخت که در این بررسی از مدل و روش ماتریس تحلیل بهره جسته شده و در آن زمینه های تهدیدات امنیت ملی نظیر حفره های دولت و تهدیدات خارجی در سه حوزه عملکردی محلی، منطقه ای و ملی با عوامل متغیر زمان (جنگ و صلح) مورد تحلیل قرار گرفته است(احمدی دهکا و پیشگاهی‌فرد، ۱۳۹۱).

روشن و سعادتی جعفرآبادی(۱۳۹۱) در تحقیقی "بررسی نقش و کارکرد کنترل مرز استان خراسان رضوی با افغانستان و تاثیر آن بر امنیت استان " پرداخته اند. بر اساس نتایج تحقیق یکی از مولفه های اصلی و تاثیرگذار بر امنیت استان و مرز، که می تواند به عنوان فاکتور تقویت کننده نیز محسوب شود، مقوله معیشت مرزنشینان است. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پرسشنامه ها و مصاحبه با مردم، مسوولین و آمار سازمانهای داخلی و بین المللی، نشان می دهد پروژه کنترل مرز تاثیر مهمی بر امنیت و متقابلا معیشت منطقه داشته، به طوری که ۸۷ درصد از مردم و مسوولین سه شهرستان مرزی معتقدند که احداث دیوار بتونی، پاسگاه های مرزی و بازارچه مرزی در بخش هایی از مرز تاثیر خیلی زیاد و زیاد در ایجاد امنیت منطقه داشته است. در زمینه کنترل مرز و شیوه های گوناگون آن که در طول مرز اجرا شده است، احداث پاسگاه های مرزی با ۹۰ درصد مقام اول، دیوار بتونی با ۷۰ درصد دوم و احداث بازارچه مرزی با ۶۰ درصد جایگاه جایگاه سوم را در ایجاد امنیت و بهبود معیشت منطقه داشته است. نکته مهم در امر کنترل مرز استان این است که تنها استفاده از دستگاه های الکترونیکی و مستحدثات فیزیکی جهت ایجاد امنیت تاثیر ندارد و باید عامل توسعه و ایجاد رونق اقتصادی را نیز در منطقه توامان و به همراه کنترل فیزیکی لحاظ نمود. هرگونه برنامه ریزی باید بر مبنای رابطه متقابل فوق اجرا گردد تا شاهد افزایش روز

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

افزون امنیت در منطقه باشیم. پژوهش حاضر پیشنهاد می کند با استفاده از مدل تلفیقی می توان مرز استان خراسان رضوی با کشور افغانستان را کنترل نمود. در رابطه با معیشت مرزنشینان می توان با ایجاد اشتغال (از طریق بازارچه های مرزی) و متعاقب آن افزایش درآمد، کاهش نرخ بیکاری، معیشت مردم منطقه را ارتقاء بخشید که در نهایت منجر به افزایش امنیت در منطقه و استان مورد مطالعه شود(روشن و سعادتی جعفرآبادی،۱۳۹۱: ۱).

ربولکسی[1] (۲۰۰۶) در تحقیقی "تحولات انقلابی آسیای مرکزی و تاثیر آن بر مرزهای شمال شرقی ایران۱۹۱۷-۱۹۲۱" را مورد مطالعه قرار داده است. بر اساس نتایج تحقیق در پی انقلاب بلشویکی روسیه و حکمفرمایی روسهای کمونیست بر سرحدات روسیه تزاری قدیم در شمال مرزهای ایران، مرزهای شمال شرقی و ایلات خراسان نیز از تأثیرات بنیادی حاصله در مرزهای خاک همسایهٔ خود در امان نماندند. در این میان حضور نیروهای انگلیسی هم خود زمینه‌ساز مشکلات دیگری شد(ربولسکی، ۲۰۰۶: ۵۳۱).

مبانی نظری تحقیق

اندیشه کنترل مرز به شیوه های مختلف از جمله احداث دیوار به چندین سده قبل باز می گردد به طوری که در امپراطوری های چین و روم به منظور حفاظت امپراتوری از حملات اقوام وحشی اقدام به کشیدن دیوار می کردند. دیوار چین نمونه بارزی از کنترل مرز (به شیوه انسداد فیزیکی) به منظور حراست از سرزمین خود بوده است. با توجه به ویژگی های جغرافیایی و راهبردهای کشور و با عنایت به نظام سیاسی، شرایط مرزها، فضاهای داخلی و محیط پیرامونی، همچنین با در نظر گرفتن تحولات جهانی و منطقه ای در رابطه با مدیریت و کنترل مرزی سه راهبرد اساسی(اخباری،۲۰۰۹: ۴۳) قابل تدوین می باشد:

الف) راهبرد تهدید محور: پایه و مبنای این راهبرد بر تهدیدزا بودن مرزها و مناطق مرزی استوار است و بر اساس این نگرش، شرایط و وضعیت به گونه ای است که تهدیدهای بالقوه و بالفعل خیلی بیشتر از فرصت ها می باشد، یا اینکه وضعیت و موقعیت برای بهره مندی از فرصت های مرزی مناسب نمی باشد. بر مبنای این تفکر، شاکله مدیریت و کنترل مرز، در قالب کنترل شدید و به شیوه های نظامی و امنیتی شکل می گیرد. در نتیجه مرزها و مناطق مرزی به عنوان مناطق نظامی و امنیتی شکل می گیرد. در نتیجه مرزها و مناطق مرزی به عنوان مناطق نظامی و امنیتی تحت حفاظت شدید قرار گرفته و مدیریت آن اغلب در اختیار قوای نظامی و دستگاه های امنیتی قرار می گیرد(مالیر[2]، ۲۰۱۰: ۲۳۴).

1. Rebouleski
2. Malyer

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

ب) راهبرد فرصت محور: تأکید اصلی در این راهبرد بر اساس بهره مندی حداکثری از فرصت ها و امکانات مرزی است که بر اساس آن سبب توسعه متغییرهای ژئوپلیتیکی،اقتصادی؛ اجتماعی؛ فرهنگی جامعه؛ به ویژه امنیت مناطق مرزی می شود و به تبع آن بسیاری از عوامل تهدید از بین می رود. طرفداران این راهبرد معتقدند شرایط، موقعیت جغرافیایی، ارتباطی و ژئوپلیتیکی ایران به طور بالقوه منابع و امکانات نامحدودی را در زمینه های مختلف اقتصادی، اجتماعی و حتی نظامی - امنیتی در اختیار دارد که در صورت بهره مندی و به فعلیت رساندن آن ها نه تنها مناطق مرزی بلکه داخل نیز از این امکانات بهره مند گردیده، در نتیجه شرایط مناسبی برای تولید قدرت و افزایش اقتدار ملی و تحکیم جایگاه منطقه ای ایران در جنوب غرب آسیا مهیا می گردد.

ج) راهبرد تلفیقی: نگرش این راهبرد به طور ترکیبی به مسایل مرز و مناطق مرزی بوده و جنبه های تهدید و فرصت را به طور همه جانبه در مدیریت مرزی مدنظر دارد. بر مبنای این راهبرد در عین حال که مرزها و مناطق مرزی دارای ظرفیت های مناسب جهت توسعه و تولید قدرت برای کشورها بوده، در کنار آن این مناطق را مصون از تهدید و آسیب نمی داند و از جنبه های مختلف ممکن است ارزش های مادی، سرزمینی، و معنوی یک کشور و ملت را به مخاطره بیاندازد. بنابراین، این راهبرد برای اداره مرزها و مناطق مرزی ایده آل است و راهکارهای مقابله با تهدیدها را در سرلوحه اجرایی خود قرار می دهد. همچنین زمینه و شرایط شکوفایی ظرفیت های موجود و چگونگی بهره مندی از این ظرفیت ها را جزء خط مشی اجرایی می داند. بر مبنای این راهبرد، بهترین شیوه برای مرزها و مناطق مرزی، مدیریت ترکیبی است(ماندل[1]، ۱۹۹۴: ۴۴).

"نگاه گروه‌های سلفی‌گرای جهادی به جنگ و جهاد فرایندمحور است و نه پیشرفت‌محور. به این معنا که در نظر آنها جنگ با دیگران هویتی و مذهبی طولانی است و تا روز قیامت ادامه دارد. بدیهی است در چارچوب این نگاه، دلسردی در رویکردها و عمل‌گرایی در کنش‌های سلفی‌گرایان جهادی جایگاه اندکی دارد."(میشائیل جکینز، ۲۰۱۷).

یکی دیگر از مفروضات بنیادین نظریه واقع‌گرایی تدافعی، نقش تعدیل‌کننده‌های ساختاری از قبیل موازنه تهاجمی- دفاعی، هم‌جواری جغرافیائی و دسترسی به مواد خام و مهم‌تر از همه سیاست داخلی در محدود سازی اثربخشی واکنش دولت‌ها به محیط بین‌المللی می‌باشد(تالی فرو[2]، ۲۰۰۱: ۱۳۲).

در رئالیسم تدافعی دولت‌ها می‌توانند از طریق ایجاد موازنه قدرت از عهده عمده تهدیدهای خارجی

1. Mandel
2. Taliaferro

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

برآیند. بنابراین تنها در شرایط ترسناک یا از طریق دولت‌های شرور غیرعقلانی است که در محیط بین‌المللی خشونت ایجاد می‌شود. بر این اساس از منظر رئالیسم تدافعی سیاست خارجی دولت‌ها از واکنش‌های مسالمت‌آمیز به عوامل سیستمی تشکیل می‌شود(روز[1]، ۱۹۹۸: ۵۳). بنابراین امنیت در نگاه تدافعی‌ها برابر است با برخورداری از قدرت کافی برای ایجاد موازنه. تا زمانی که موازنه برقرار است، امنیت نیز وجود دارد. اگر کشوری قصد بر هم زدن امنیت و موازنه را داشته باشد، کشورها بایستی برای کسب امنیت، اقدام به افزایش قدرت و دستیابی به موازنه جدید نمایند(کریشنر[2]، ۲۰۱۰: ۴).

فرضیات

نقش کشورهای منطقه‌ایی و فرا منطقه‌ایی بر افزایش اختلافات مذهبی تاثیر گذار است.

عوامل منطقه‌ایی و فرا منطقه‌ایی بر ایجاد خلل در روابط فرهنگی ایران و پاکستان تاثیرگذار است.

موقعیت ژئوپلیتیکی استان بر قاچاق مواد مخدر تاثیرگذار است.

عوامل منطقه‌ایی(جریانهای تکفیری) و فرا منطقه‌ایی در پاکستان بر تهدید امنیت مرزهای ایران تاثیرگذار است.

حضور جریانهای تکفیری بر ایجاد خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان تاثیرگذار است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر بر حسب هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی می باشد و از لحاظ ماهیت از نوع تحقیقات توصیفی- همبستگی می باشد که با استفاده از روش پیمایش داده های تحقیق گردآوری شده است. جامعه آماری این پژوهش را کلیه اساتید و نخبگان علوم سیاسی دانشگاه های شهر تهران می باشد که آمار دقیقی از تعداد این افراد در دسترس نیست. لذا در این مطالعه با توجه به در دسترس نبودن تعداد افراد جامعه آماری و با رویکرد به جدول نمونه کرجسی مورگان که حجم نمونه برای جوامع نامشخص و تا بی نهایت را ۳۸۴ نفر ذکر کرده است، نمونه آماری تحقیق حاضر ۳۸۴ نفر و در سطح خطای ۰/۰۵ محاسبه می گردد. اما با توجه به اینکه امکان دسترسی به این تعداد از اساتید امکان پذیر نبود، یک سوم(۱۲۵ نفر) از حجم نمونه فوق الذکر در نظر گرفته شد. روش نمونه گیری در این پژوهش اقتضایی[3]

1. Rose
2. Kirshner
3. Convenience

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

می باشد. برای نمونه گیری ابتدا لیست دانشگاه های شهر تهران(دانشگاه دولتی، آزاد اسلامی، دانشگاه های نظامی، پیام نور، و...)که رشته علوم سیاسی در آنها تدریس می‌شود تهیه گردید. سپس با مراجعه با این دانشگاه‌ها و گروه علوم سیاسی هدف خویش را برای افراد نمونه توضیح داده و پس از جلب رضایت به توزیع پرسشنامه در بین اساتیدی که در گروه حاضر بودند اقدام گردید. مهمترین ابزار جمع‌آوری داده‌ها در تحقیق حاضر، پرسشنامه می‌باشد. پرسشنامه تحقیق حاضر مشتمل بر ۳۶ سوال می باشد. لازم به ذکر است سوالات تحقیق در سطح ترتیبی و با طیف لیکرت(۵ گزینه ای) می باشد. برای بررسی قابلیت اعتبار پرسشنامه تحقیق از اعتبار صوری استفاده شده که در این راستا ابزار این پژوهش به وسیله ۲ نفر از استاتید دانشگاه مورد تأیید قرار گرفته است. برای سنجش پایایی پرسشنامه تحقیق از روش آلفای کرونباخ استفاده شده، و در جریان یک مطالعه مقدماتی پیش آزمونی در بین ۱۰ نفر از استاتید علوم سیاسی اجرا شد سپس داده‌های به دست آمده با استفاده از نرم افزار spss و آزمون آلفای کرونباخ تحلیل شد، که نتایج حاصله(جدول-۱) نشان می دهد ابزار تحقیق از پایایی مطلوب برخوردار است.

جدول شماره۱: ضریب آلفای، میانگین و انحراف معیار متغیرها

	متغیرها	میانگین	واریانس	آلفای کرونباخ	آلفای کل
وابسته	افزایش اختلافات مذهبی	۱۰/۱	۲/۵۳۱	۰/۷۸	۰/۷۷
	قاچاق مواد مخدر	۷/۷	۲/۲۶۲	۰/۶۹	
	تهدید امنیت مرزها	۱۲/۵	۳/۰۰۷	۰/۷۰	
	روابط فرهنگی ایران و پاکستان	۱۲/۰	۳/۰۹۴	۰/۸۱	
	خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان	۱۲/۶	۲/۸۱۴	۰/۷۵	
مستقل	عوامل منطقه‌ایی و فرامنطقه‌ایی	۱۰/۳	۲/۴۷۸	۰/۸۹	

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

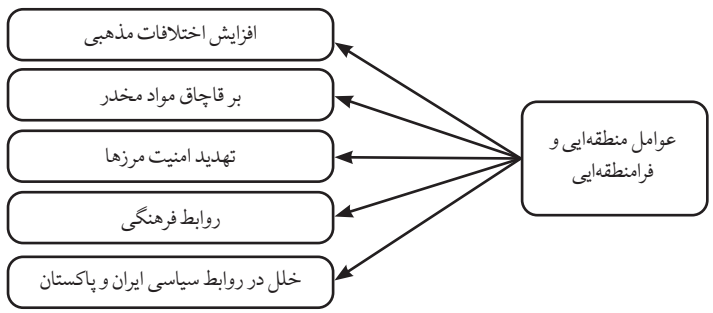

فصلنامه علمی -پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

تحلیل یافته‌های نظری

ژئوپلتیک[1] علمی است که به بررسی نقش عوامل محیط جغرافیایی در سیاست و روابط بین الملل[2]، پرداخته و نقش عوامل انسانی در این مطالعه را با اهمیت قلمداد می کند؛ به ویژه در رویکردهای جدید ژئوپلتیکی که پیوند وثیق آنها با گرایشات فرهنگی و تأثیر آنها در مرزبندی های سیاسی و جغرافیایی، این اندیشه را در بحث جاری تداعی می کند که با توجه به نقش جغرافیایی و ژئوپلتیکی مرکز جهان اسلام در دنیا و قدرت و پایداری انقلاب اسلامی باید به ایدئولوژی های مذهبی در حکم پارامترهای مهم در پیدایش ویژگی های ژئوپلتیکی توجه کرد (سیدنژاد به نقل از فاضلی نیا، ۱۳۸۵: ۱۸۳-۱۸۲).

به تبع این تحول ژئوپلتیکی، دیگر، مرزبندی های سیاسی و جغرافیایی، صرفاً به وسیله دولت ها انجام نمی شود (ملی، ۱۳۸۹: ۴۲). این تصویر، ترکیبی از "منابع سنتی و پایدار ژئوپلتیک" با "عناصر متغیّر ژئوپلتیکی" را ترسیم می نماید که با احتساب معادلات جدید منطقه ای، بر کانونی شدن نقش ژئوپلتیک جمهوری اسلامی ایران دلالت می کند. تأکید بر اهمیت تحولات ژئوپلتیکی از آن روست که سرنوشت ایران طی پنج قرن گذشته با چگونگی مناسبات ژئوپلتیک پیوند خورده است (سجادپور و امیری مقدم، ۱۳۸۸: ۷۴)

ژئوپلیتیک به عنوان «دانش رقابت و گسترش حوزه نفوذ» حکومت ها و کنش گران سیاسی است که در صدد کسب قدرت و تصرف ابزارها و اهرم ها و فرصت های جغرافیایی هستند که به آن ها قدرت و امکان چیره شدن بر رقیب را می دهد. آنها برای تصرف فرصت ها و مقدورات در مکان و فضاهای جغرافیایی به رقابت پرداخته و سعی می کنند نفوذ خود را در فضاهای جغرافیایی بیشتر توسعه داده و آن را به قلمرو خود بیفزایند و برعکس رقبا را از فضاهای مورد منازعه بیرون برانند. رویکرد ژئوپولیتیک با درجات مختلف بیانگر تاثیر قطعی و جبری جغرافیا در امور تاریخی و سیاسی است(حافظ نیا،۱۳۸۵: ۸۴). «ژئوپلیتیک به معنای استفاده از زمین برای مهار رقیب» است.

جایگاه ژئوپلیتیک پاکستان و قدرت های فرامنطقه ای

جایگاه ژئوپلیتیکی باعث اهمیت پاکستان نزد قدرت های فرامنطقه ای از جمله امریکا شده به گونه ای که رهبران امریکایی فارغ از اینکه دمکرات یا جمهوری خواه باشند سالانه علاوه بر کمک های نظامی مستقیم میزان زیادی از سلاح های متعارف مورد نیاز پاکستان را تأمین می کند. برای مثال در سال ۲۰۰۶ امریکا

1. Geopolitics
2. International Relation

فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

و پاکستان موافقت نامه انتقال تسلیحات را امضا کردند که بر طبق آن ۳/۵ میلیارد دلار انواع تسلیحات نظامی به این کشور منتقل شد. با این حجم انتقال و فروش تسلیحاتی پاکستان تبدیل به اولین خریدار تسلیحات امریکایی در این سال شد. در بین تسلیحات خریداری شده ۳۶ هواپیمای جنگنده امریکایی یعنی اف ۱۶ بود. توجیه کابینه بوش برای فروش چنین تسلیحاتی به این کشور در آن زمان این بود که پاکستان به دلیل جایگاه ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی و مشارکت در مبارزه علیه تروریسم جهانی تبدیل به متحد حیاتی امریکا در منطقه شبه قاره شده است که می تواند در جهت تأمین منافع ایالات متحده امریکا گام های اساسی را بردارد(Grimmett, 2009).

حضور ایالات متحده در کشورهای پیرامون ایران برای به چالش کشیدن امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، همواره یکی از سیاست‌های اصلی آن در قبال ایران به ویژه در سالهای اخیر بوده است(احمدی‌پور و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۰۰). حضور، نفوذ و اقدامات قدرت‌های فرامنطقه‌ای به خصوص ایالات متحده آمریکا در کشورهای پاکستان و افغانستان به شیوه‌های مختلفی امنیت ملی و به ویژه امنیت مرزی را در جنوب شرق ایران مورد تهدید قرار داده است. مهم‌ترین اقدامات ضد امنیتی نیروهای فرامنطقه‌ای علیه ایران در مرزهای شرقی عبارتند از:

الف- تأسیس ایستگاه‌های راداری مجهز به امکانات پیشرفته شنود و استراق سمع در مناطق مرزی: استفاده از فضای کشورها برای اقدامات جاسوسی و اطلاعاتی علیه کشور مجاور یکی از روش‌های مرسوم علیه امنیت ملی کشورها به شمار می‌رود. در حال حاضر کشورهای همسایه ایران دارای چنین موقعیتی هستند و قدرت‌های فرامنطقه‌ای مخالف نظام جمهوری اسلامی ایران سعی دارند تا با استفاده از فضای این کشورها به انجام اقدامات مخل امنیت ملی ایران، از جمله جاسوسی و فعالیت‌های اطلاعاتی بپردازند. پایگاه‌های نظامی آمریکا در پاکستان تقریباً بدون استثنا در تأسیسات نظامی خارجی واقع شده‌اند. در این پایگاه‌ها پست‌های شنود و بازیابی عادی کامپیوتری قرار دارند که استراق سمع‌های خام را به ستاد فرماندهی NSA در فورت جورج مید، مریلند یا به پایگاه جاسوسی مهم، NSA یا RAF مینویت هیل که در اسکله نزدیک هاروگیت، در یورکشایر شمالی واقع در انگلیس استقرار یافته، انتقال می‌دهند. نمونه دیگر استقرار واحدهای شنود و هشدارهای صنایع نظامی "رافائل" در مناطق مرزی پاکستان با ایران است.

ب- تأسیس پایگاه‌های نظامی در مناطق مجاور مرزی: برنامه‌ریزی برای تأسیس پایگاه‌های جدید توسط آمریکا در کشورهای منطقه در راستای استراتژی جهانی وزارت دفاع آمریکا، "تأسیس پایگاه‌های نظامی کوچک و حمایت از جزایر با ثبات در مناطق مسأله‌دار" صورت می‌گیرد. ایجاد پایگاه‌ها و اجاره

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

فرودگاه‌های نظامی توسط آمریکا در مناطق مرزی پاکستان با ایران در راستای همین استراتژی‌ها قابل توجیه است. دولت پاکستان علی‌رغم مخالفت دولت ایران، فرودگاه شهر "نوکندی" را که در فاصله ۱۳۰ کیلومتری مرز شهرستان "میرجاه" در استان سیستان و بلوچستان است به آمریکایی‌ها واگذار کرده است. نیروی هوایی آمریکا، به بهانه اشراف پروازی و هوایی خواستار واگذاری این فرودگاه شده بود.

ج- تجهیز و اعزام تیم‌های عملیاتی مخالفین جمهوری اسلامی با هدف ایجاد اغتشاش و ناامنی به ویژه در مناطق مرزی: یکی دیگر از شیوه‌های ضد امنیتی کشورهای فرامنطقه علیه ایران حمایت، تجهیز و تسلیح گروه‌های مخالف نظام در جهت انجام عملیات‌های تروریستی و مخل امنیت در مناطق مرزی است. به عنوان نمونه می‌توان به حمایت‌های مادی، تسلیحاتی، اطلاعاتی آمریکا از گروه تروریستی جندالله به رهبری عبدالمالک ریگی اشاره کرد که در پرتو ضعف حاکمیت کشور پاکستان در ایالت مرزی بلوچستان حضور داشته و بارها با عبور از مرز به اقدامات تروریستی وحشیانه‌ای بر علیه مردم غیر نظامی منطقه دست زده‌اند. روش‌های آموزش امنیت(شنود) تلفنی، رایانه و روش‌های چگونگی به کارگیری ابزار و فن‌آوری لازم در سطوح وسیع از جمله همکاری‌های سیا در جهت حمایت از گروه جندالله بیان شده است (زرقانی، ۱۳۹۰: ۶۶۷؛دهمرده، ۱۳۹۲).

تهدیدهای روانی فرامنطقه‌ایی

د- جنگ روانی و تبلیغاتی در مناطق مرزی به منظور افزایش شکاف‌های قومی، مذهبی و سیاسی: تشدید اختلافات مذهبی- قومی با هدف شعله‌ور ساختن درگیری‌های قومی- مذهبی در منطقه مرزی بلوچستان از سوی دو جریان مختلف هدایت می‌شود. جریان اول، سازمان‌های امنیتی و اطلاعاتی کشورهای غربی همچون آمریکا و رژیم صهیونیستی هستند که با استفاده از برخی ضعف‌ها و کاستی‌ها سعی در ایجاد اختلافات قومی- مذهبی در منطقه را دارند، و تا حدی نیز در این امر توفیق داشته‌اند. اما جریان دومی که در مناطق شرقی کشور بر کوره اختلافات مذهبی می‌دمند، نحله فکری و عقیدتی منحرفی است که تحت عنوان وهابیت و سلفی‌گری از آن یاد می‌شود و گروه‌های متحجر و واپس‌گرای طالبان و سپاه صحابه، نمادی از این جریان محسوب می‌شوند(کریمی‌پور، ۱۳۸۰: ۱۴۷؛دهمرده، ۱۳۹۲)

رقابت‌های منطقه‌ای بین ایران و عربستان سعودی در بعد ژئواکونومیک

گذشته از این، با تشدید رقابت‌های منطقه‌ای بین ایران و عربستان سعودی، پروژه انتقال انرژی حوزه

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

خلیج‌فارس از بستر دریا به بندر بمبئی در کرانه هندی اقیانوس هند، در یك برنامه جاه‌طلبانه و با پیش‌بینی هزینه گزاف در حال بررسی است که طبق آن دو خط لوله نفت و گاز و یك خط لوله آب شیرین هندوستان و عربستان در پیوندی استراتژیك قرار می‌گیرند که عربستان سعودی سوخت هند و هندوستان آب شرب عربستان سعودی را در بلندمدت تأمین کند. براساس این انتظار می‌رود که در آینده بر اهمیت کرانه‌های مکران و به موازات آن موقعیت استراتژیك سیستان‌وبلوچستان افزوده شود. گذشته از این عربستان سعودی و کشورهای عرب صاحب نفت حوزه جنوبی خلیج فارس در یك نگاه آینده‌نگرانه در حال برنامه‌ریزی برای دوران پسانفت هستند و از همین حالا در اندیشه سرمایه‌گذاری در بخش‌های صنعتی، تأسیسات بندری و حتی کشاورزی در دو بخش مستعد جنوب آسیا و آسیای میانه برآمده‌اند. مسیر ارتباطی کشورهای عرب حوزه خلیج فارس برای دسترسی آسان به این دو حوزه اقتصادی از کرانه‌های مکران، بلوچستان پاکستان و ایران می‌گذرد. از این‌رو تصور می‌شود که در آینده و پسااقتصاد نفت در حوزه خلیج فارس، تجارت و بازرگانی و سرمایه‌گذاری در حوزه‌های اقتصادی متنوع‌تری که دنیای عرب بتواند بقای اقتصادی خود را تضمین کند، از سیستان‌وبلوچستان عبور کند و این خود بر اهمیت ژئوپلیتیك این منطقه خواهد افزود. به عبارت روشن‌تر موقعیت کرانه‌ای دریای مکران در بلوچستان ایران و پاکستان دارای اهمیت ژئواکونومیك خواهد شد که به نوبه خود در معادلات ژئوپلیتیك قادر به ایفای نقش خواهد بود

رقابت‌های منطقه‌ای بین ایران و عربستان سعودی در بعد ژئو ایدئولوژیک

مبارزه با تروریست‌های تکفیری، موقعیت و اهمیت نقش ایران را در ایجاد نظم و ثبات منطقه‌ای بیش از هر زمان دیگر به‌اثبات‌رساند. این اقدام در حالی صورت‌گرفت که برخی از این کشورها به‌ویژه عربستان، ترکیه، آمریکا، امارات، قطر و انگلیس در حمایت و تجهیز جریانهای تکفیری نقشی بسیار تأثیرگذار ایفاکردند(لی؛سولومان[1]: ۲۰۱۴؛ رضایی؛موسوی، ۱۳۹۶: ۱۴۹-۱۷۴).

حساسیت روی هویّت و ترمینولوژی شیعی، از جمله بارزترین نقاط اشتراک طیف ها و گرایش های مختلف سلفی گری است. با این تفاوت که طیف معتدل آن، شیعیان را "مسلمانان منحرف و بدعت گذار" می نامند که احیاناً "جوامع سنّی در معرض تهدید و هجمه آنها قرار می گیرند" (قرضاوی، ۲۰۰۸)، اما طیف افراطی بی واهمه، تشیّع را " دین خود ساخته" می خوانند. زبان و ادبیات ایدئولوژیک سلفی گری در این باره واجد نوعی نظام نشانه شناسی[2] است که تحلیل گفتمان زرقاوی و یا آثار دیگر نظیر کتاب

1. Solomon & Lee
2. Semiotic

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

عبدالرحمن عطیه الله از نظریه پردازان و چهره های شاخص القاعده، نمودار آن است: "شیعه نه تنها از مارقین و خارجین از امّت است، بلکه متعلّق به "دین خودساخته" ای است که هدف نهایی آن از طریق ایران، سلطه بر اهل سنّت و به دست گرفتن زمام رهبری امت اسلامی است" (عطیه الله، ۲۰۰۸).

دراین خصوص تدبیر بن‌سلمان در این خصوص را می‌توان به جملات تهدیدآمیز وی درقبال جمهوری اسلامی ایران نسبت داد: "ما دامنه‌های جنگ و ناامنی را به مرزهای درونی جمهوری اسلامی ایران خواهیم کشاند". در این راستا، می‌توان به تشدید حمایت از گروهک‌های تروریستی در ناامن نمودن مرزهای سیاسی جمهوری اسلامی ایران همچون حمایت از داعش در حمله تروریستی به تهران و ناامن نمودن مرزهای جنوب شرقی و شهادت برخی از مرزبانان ایرانی و نیز توسعه هرچه بیشتر اسلام وهابیسم در مناطق سنی‌نشین جمهوری اسلامی ایران اشاره داشت(Khan, ۲۰۱۷:۹). پروفسور اسد ابوخلیل[1] در گفت‌وگویی در تأیید حمایت عربستان از گروه‌های تروریستی می‌گوید: "ایدئولوژی عربستان سعودی همان ایدئولوژی داعش است، حتی اگر سیاست خارجی این دو متفاوت باشد"(Pal, ۲۰۱۴: ۲).

فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

موقعیت ژئوپلیتیک و مواد مخدر

وجود مرزهای گسترده استان با کشورهای پاکستان و افغانستان، بدون عوارض بازدارنده، و وابستگی‌ها و تعلقات قومی و طایفه‌ای، وضعیتی را مهیا ساخته است که ساکنان این استان به راحتی بتوانند با هم‌زبانان خود در این دو کشور ارتباط برقرار کنند. وانگهی، وجود مرزهای آبی با کشورهای حاشیه خلیج فارس و ارزانی کالا در این کشورها در مقایسه با کالاهای مشابه موجود در بازارهای ایران- که ورودشان از مبادی قانونی ممنوع است و جز از طریق قاچاق و راه‌های غیرقانونی به کشور وارد نمی‌شود- سبب شده که سود هنگفتی نصیب قاچاقچیان شود که این امر خود مشوقی برای گرایش بیشتر به چنین فعالیت‌هایی محسوب می‌شود(دهمرده، ۱۳۹۲: ۱۴۷). عدم زیرساخت‌های اقتصادی، کمبود امکانات و نارسایی‌های نشأت گرفته از محرومیت عمقی سیستان و بلوچستان، بروز خشکسالی بالغ بر یک دهه و گسترش فقر و بیکاری، بستر مناسبی را برای باندهای بین‌المللی قاچاق مواد مخدر فراهم کرده تا با استفاده از افاغنه، بیکاران و همکاری گروه‌های ضد نظام، شبکه وسیعی برای حمل و توزیع مواد مخدر نه فقط برای اروپا و آمریکا بلکه برای بازار داخلی ایران طراحی و سازماندهی کنند. فقر اجتماعی، اقتصادی، ارزان و پر سود بودن مواد مخدر را می‌توان از دیگر دلایل تأثیرگذار در افزایش قاچاق مواد مخدر در استان عنوان کرد(حیدری، ۱۳۸۹: ۳۸).

1. Asad Abu Khalil

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

تحلیل یافته های آماری

براساس نتایج آمار توصیفی و با توجه به اطلاعات گردآوری شده ۶۱/۹ درصد از افراد مورد مطالعه را مردان و ۳۸/۱ درصد نیز گروه زنان را شامل می شود. میزان سن ۳/۴ درصد از افراد نمونه در گروه سنی ۲۵ سال و کمتر، ۳۹/۸ درصد در گروه سنی۲۶ تا ۳۵ سال، ۴۴/۱ درصد در گروه سنی ۳۶ تا ۴۵ سال، ۱۰/۳ درصد در گروه سنی ۴۶ تا ۵۵ سال و ۲/۴ درصد در گروه سنی ۵۶ سال و بالاتر می‌باشند. در ارتباط با میزان تحصیلات نیز میزان تحصیلات ۵۹/۱ درصد از پاسخگویان فوق لیسانس و ۴۰/۹ درصد دکتری می‌باشند. همچنین ۲۳/۷ درصد دارای سابقه کاری ۵ سال و کمتر، ۱۶ درصد ۶ تا ۱۰ سال، ۱۹/۸ درصد ۱۱ تا ۱۵ سال، ۱۵/۴ درصد ۱۶ تا ۲۰ سال و ۱۳/۱ درصد ۲۱ سال و بالاتر می‌باشند.

ضریب همبستگی پیرسون

با توجه به نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنف مبنی بر نرمال بودن داده های تحقیق به منظور تحلیل فرضیات تحقیق از آزمون های آماری پارامتریک استفاده شده است(ضریب همبستگی پیرسون، آزمون رگرسیون خطی چندمتغیره و تحلیل مسیر)که در جدول زیر نتایج ضریب همبستگی تمامی فرضیات ارائه شده است.

جدول۲: آزمون همبستگی پیرسون

فرضیه	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	نتیجه آزمون
واحدهای بین المللی و بر افزایش اختلافات مذهبی.	۰/۵۲۱	۰/۰۰۰	معنادار است
موقعیت ژئوپلیتیکی استان بر قاچاق موادمخدر تاثیرگذار است.	۰/۳۶۹	۰/۰۰۳	معنادار است
حضور قدرتهای بین المللی بر تهدید امنیت مرزها کشور تاثیرگذار است.	۰/۴۸۲	۰/۰۰۰	معنادار است
عوامل منطقه‌ایی و فرامنطقه‌ایی بر ایجاد خلل در روابط فرهنگی تاثیرگذار است.	۰/۱۹۰	۰/۰۰۰	معنادار است
عوامل منطقه‌ایی(تکفیریها) و فرامنطقه‌ایی بر ایجاد خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان تاثیرگذار است.	۰/۰۶۴	۰/۰۸۹	معنادار نیست

با توجه به جدول فوق و با تأکید بر سطح معناداری بدست آمده از ضریب همبستگی پیرسون و میزان همبستگی بین متغیر حضور جریانهای تکفیری و متغیرهای (افزایش اختلافات مذهبی، قاچاق مواد مخدر و کالا، امنیت مرزها، خلل در روابط فرهنگی) که همگی کمتر از ۰/۰۵ می‌باشند، فرضیات اول تا چهارم تحقیق تأیید می شوند. اما با توجه به اینکه سطح معناداری فرضیه پنجم(تاثیر حضور جریانهای

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

تکفیری بر ایجاد خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان) که بالاتر از ۰/۰۰۵ می باشد، همبستگی بین این دو متغیر معنادار نبوده و این فرضیه مورد تأیید قرار نمی گیرد.

تحلیل رگرسیون چند متغیره

جدول ۳: رگرسیون خطی چند متغیره

متغیرها	ضرایب استاندارد شده		ضرایب استاندارد شده (Beta)	t	sig	correlations		
	ضریب رگرسیونی (B)	خطای معیار (Std. Error)				Zero-Order	partial	part
مقدار ثابت	۰/۶۰۶	۰/۴۱۸	-	۱/۲۴۹	۰/۰۰۰	-	-	-
اختلافات مذهبی	۰/۳۱۱	۰/۱۴۲	۰/۳۹۸	۱/۵۰۶	۰/۰۰۰	۰/۳۲۲	۰/۲۱۸	۰/۱۸۳
قاچاق موادمخدر	۰/۲۰۱	۰/۰۴۴	۰/۲۳۱	۱/۷۷۹	۰/۰۲۳	۰/۲۹۱	۰/۱۰۹	۰/۱۰۷
امنیت مرزها	۰/۲۵۸	۰/۰۴۶	۰/۳۱۲	۰/۶۱۲	۰/۰۰۰	۰/۳۰۹	۰/۰۴۱	۰/۰۳۶
خلل در روابط فرهنگی	۰/۱۱۵	۰/۰۳۹	۰/۱۵۴	۰/۸۹۱	۰/۰۰۱	۰/۳۲۵	۰/۱۱۱	۰/۰۸۹
خلل در روابط سیاسی	۰/۰۳۰	۰/۰۴۱	۰/۰۶۳	۲/۳۴۱	۰/۸۸۶	۰/۳۲۱	۰/۰۸۷	۰/۰۷۴

بر طبق یافته‌های جدول ۳، نتایج رگرسیونی به روش جبری بین متغیر حضور جریانهای تکفیری و متغیرهای وابسته در مدل نهایی ارائه شده شامل ۵ متغیر؛ افزایش اختلافات مذهبی، قاچاق مواد مخدر و کالا ، امنیت مرزها، خلل در روابط فرهنگی و خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان می‌باشد. در این بخش، تفسیر ضرایب رگرسیونی بر اساس ضریب بتا (Beta) انجام می گیرد، زیرا این آماره نشان دهنده ضریب رگرسیونی استاندارد شده متغیر مستقل بر روی متغیرهای وابسته پژوهش می باشد. بنابراین، می توانیم با استفاده از آن، سهم نسبی هر متغیر مستقل در مدل را مشخص کنیم. بررسی سطح معناداری متغیرها نشان می‌دهد که از دید پاسخگویان تاثیر حضور قدرتهای بین المللی و جریانهای تکفیری بر چهار متغیر؛ افزایش اختلافات مذهبی، قاچاق مواد مخدر و کالا، امنیت مرزها، خلل در روابط فرهنگی) معنادار است. اما با توجه به اینکه سطح معناداری متغیر خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان (۰/۸۸۶) و بیشتر از ۰/۰۵ می باشد، تاثیر حضور جریانهای تکفیری بر این متغیر مورد تأئید قرار نمی گیرد. همچنین در بین ۵ متغیر وابسته تحقیق، اختلافات مذهبی با ضریب رگرسیونی ۰/۳۹۸ دارای بالاترین

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

ضریب رگرسیونی و متغیر خلل در روابط سیاسی ایران و پاکستان با ضریب ۰/۰۶۳ دارای ضعیف ترین ضریب رگرسیونی می باشند.

مدل ساختاری پژوهش

پس از مراحل تصدیق مدل اندازه گیری و محاسبات روایی سازه و تشخیصی در این مرحله می توان به آزمون روابط بین سازه های تحقیق پرداخت. به این منظور مدل مورد نظر در نرم افزار پیاده شد و با روش مدل سازی معادلات ساختاری، با کمك نرم افزار Amos رابطه علی بین متغیرها آزمون شد.

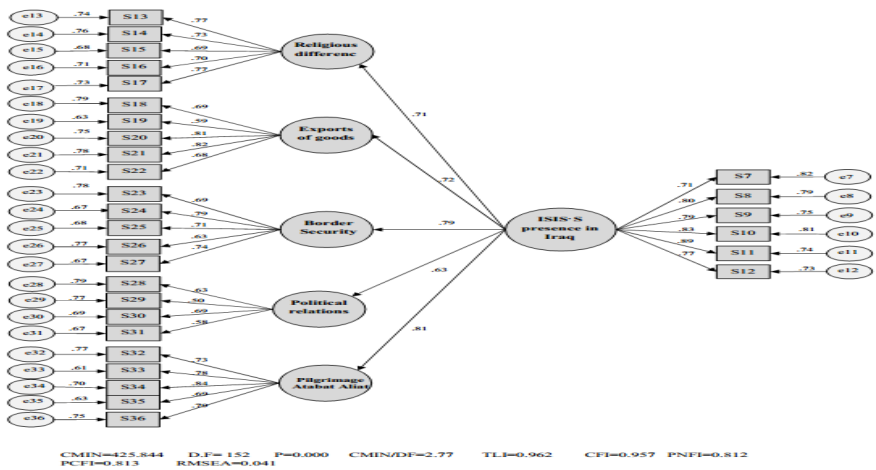

نمودار(۱) مدل ساختاری تحقیق

با توجه به اینکه مقدار ریشه دوم برآورد واریانس خطاي تقریب برای مدل ساختاری تحقیق(۰/۰۴۱)، و کمتر از ۰/۰۸ گزارش شده لذا جهت استفاده از این سازه در طراحی مدل ساختاری تحقیق و آزمون فرضیات به لحاظ آماری نیازی به انجام اصلاحات نیست و مدل از برازش خوبی برخوردار است. و مدل را می توان به لحاظ آماری صد در صد قابل اتکا دانست و می¬توان از آن، جهت آزمون فرضیات استفاده نمود. همچنین میزان کای اسکوئر نسبی یا نسبت کای اسکوئر به درجه آزادی (CMIN/DF=2.77)، شاخص های برازش تطبیقی ۹۵٪ و شاخص های مقصد بالای ۸۱٪ و نیز شاخص خطای تقریب با مقدار ۰۴۱ ٪ نشان دهنده قابل قبول بودن مدل تدوین شده است.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

نتیجه گیری

مشغول کردن ایران در درگیریهای مرزی - از جمله حمایت از ظهور و نفوذ جریان‌های تکفیری به ایران،قاچاق مواد مخدر- برای کاهش قدرت و گسترش روابط فرهنگی و سیاسی ایران در منطقه، از جلمه راهبردهایی است که در چند سال اخیر از سوی عربستان و کشورهای حامی آن پیگیری شده است. رشد سریع گروه‌های تروریستی که خود را پایبند به هیچ یک از قوانین بین المللی نمی دانند با حمایت محسوس و نامحسوس سیستم اطلاعاتی پاکستان و پشتیبانی مالی برخی از کشورها از جمله برخی از قدرت‌های غربی و کشورهای خلیج فارس سبب بحران افزایی شده است.

در حال حاضر پاکستان با سه چالش ژئوپولیتیکی مهم روبروست، این سه چالش عبارتند از: ۱- تروریسم وافراط گرایی مذهبی-قومی ۲- دولت ضعیف و بحران اقتدار ۳- دخالت قدرت های فرا منطقه ای.از سوی دیگر نمی توان نقش بحران اقتدار را در پاکستان و حضور قدرت های فرا منطقه ای را در سطح منطقه به بهانه حفظ صلح و امنیت منطقه ای و بین المللی در پاکستان و افغانستان و تاثیرات آن را بر ایران نادیده گرفت.رقابت ژئوپولیتکی میان ایران و پاکستان می تواند تاثیر بسیار زیادی بر منافع ملی، امنیت ملی و اقتصاد هر دوکشور داشته باشد. با این که کشور پاکستان دارای چالش های زیادی است، اما کاهش تنش های ژئوپولیتکی عملیاتی ساختن زمینه های همکاری و از بین بردن تقابل میان دو کشور، رقابت آنها را در سطح منطقه محتمل می کند.درهر صورت، در همکاری و رقابت میان کشورهای ایران و پاکستان در سطح منطقه عواملی مانند: مسائل مذهبی-ایدئولوژیکی، انرژی، ترانزیت و حمل ونقل، آب، دسترسی وارتباطات، ومسائل قومیتی نقش بارزی را بازی می کنند. به غیر از همکاری، توانایی و رقابت هریک از این دو کشور بستگی به پتانسیل های محیطی، سیاست خارجی در قبال کشورهای قدرت مند منطقه ای وجهانی واستراتژی های خود کشورها دارد. و کشوری می تواند رقابت را ادامه دهد که توان لازم را برای تاثیر گذاری بر عوامل بالا داشته باشد. ژئوپولیتیک پاکستان در زمینه رقابت وهمکاری با جمهوری اسلامی ایران نقش اصلی را ایفا می کند. به طوری که به نظر می رسد هدف عمده ژئوپولیتیکی پاکستان، پروژه ارتباط با کشورهای فرا منطقه ای وجهانی از جمله ایالات متحده آمریکا برای تثبیت منافع وامنیت ملی خود باشد. در عین حال مهم ترین چالش برای جمهوری اسلامی ایران درتحولات ژئوپولیتیک منطقه، جایگاه پاکستان در اراده هژمونیک ایالات متحده آمریکا می باشد. به رغم اینکه پاکستان خود را کشور مسلمان و هم پیمان ایران در منطقه می داند، اما با نگاهی عمیق و موشکافانه به سیاست های اعمالی این کشور در قبال ایران، در می یابیم که وعده های این کشور مبنی برهمکاری با ایران، مبهم است.

انجمن مطالعات جهان اسلام
Islamic World Studies Association
جمعیة دراسات العالم الاسلامی
فصلنامه علمی -پژوهشی
پژوهشهای سیاسی جهان اسلام

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

در پی تحولات در ساختار قدرت بین المللی و موقعیت های در حال تغییر سیاسی واقتصادی در صحنه بین المللی، حوزه نفوذ قدرت های بین المللی نیز تغییر یافته وبه تبع آن مناطق جدید قدرت در دنیا شکل گرفتند.یکی از این مهم ترین مناطق جدید،منطقه آسیای جنوب غربی است.آسیای جنوب غربی در حقیقت منطقه واسطه سه قاره آسیا، اروپا وآفریقاست که از پنج حوزه ژئوپولیتیکی: آسیای مرکزی،شبه قاره،قفقاز،خلیج فارس و خاورمیانه شکل می گیرد . کشور پاکستان که در این منطقه ژئوپولیتیکی می گنجد به‌خاطر قرار گرفتن در مسیر ارتباطی آسیای جنوب شرقی و شرق به خاورمیانه و اروپا، همسایگی قدرت های جهانی ومنطقه ای، منطقه آسیای مرکزی وقفقاز از اهمیت زیادی در صحنه بین المللی برخوردار بوده است.به طوریکه در اکثر نظریات ژئوپولیتیک به کشور پاکستان اشاره شده است . با این وجود پاکستان درگیر چالش های داخلی ومنطقه ای زیادی است. چالش هایی که اکثر کشورهای منطقه، از جمله ایران را تحت تاثیر قرار داده است. واین چالش ها می تواند همکاری های دو کشور ایران و پاکستان را در سطح منطقه تضعیف و یا تحت تاثیر قرار دهد. از آنجایی که کشور ایران در یکی از مناطق پنج گانه استراتژیک جهان واقع شده است و همچنین به لحاظ اهداف، علائق ومنافع جهانی ونیز چالش ها وتهدیدات موجودجزوکشورهایی است که به شدت نیازمند شناخت کشورهای پیرامونی خویش ودیگر کشورهای مهم بین المللی می باشند، شناخت محیط پیرامونی و تحلیل ژئوپولیتیک کشورهای همسایه از مهم ترین عواملی است که در راستای برقراری وگسترش روابط دو جانبه باید مد نظر قرار گیرد. در نتیجه جمهوری اسلامی ایرانبرای این که بتواند بر چالش ها وتنگناهای پیرامونی غلبه، وچالش و رقابت های ناسازگار ژئوپولیتیکی را به همکاری تبدیل کند، در مرحله نخست نیازمند مطالعه دقیق ژئوپولیتیک کشورهای منطقه وشناخت آن ها و در مرحله دوم تدوین سیاست خارجی باید مبتنی بر مبانی علمی ژئوپولیتیک باشد. بدیهی است که عوامل مورد مطالعه صرفا راهنمای اولیه ای برای محققین بوده و به هیچ وجه جنبه پیشداورانه نداشته است، بلکه می تواند به درک کامل تری از شناخت ویژگی ها و ریشه یابی رقابت ها و همکاری های منطقه ای بین دو کشور منجر شود.

پیشنهادات

مقابله با ترانزیت مواد مخدر و عبور آن از مرزهای تحت کنترل ایران؛ تلاش فراوان در جهت تأمین امنیت منطقه شرقی و کاهش شرارت در این مناطق؛ ارائه کمک‌های اقتصادی به دولت افغانستان برای بهبود زیرساخت‌ها و کمک به توسعه اقتصادی این کشور؛ فعال‌سازی مسیر تجارت شرق به غرب؛ خارج کردن

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

مرز از رویکرد امنیتی به سوی رویکرد توسعه‌ای، اقتصادی و فرهنگی؛ رواج و گسترس تلاش‌های عینی در کاهش محرومیت‌های مناطق مرزی؛ اجرای طرح‌های توسعه اقتصادی مناسب با جغرافیای مرزی منطقه؛ آگاهی بخشی عمومی شهروندان مرزی در مورد تهدیدات فراملی و بیگانگان در منطقه؛ افزایش ضریب امنیتی در جهت گسترش سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران در منطقه؛ افزایش رفاه مرزنشینان و به دنبال آن گسترش میزان همگرایی ملی در میان آنها؛ تقومیت پایگاه‌های مردمی (تقویت روحیه هم‌گرایی و ملی‌گرایی) در مناطق مرزی دارای اقلیت‌های قومی- مذهبی؛ استقرار تجهیزات و امکانات تسلیحاتی، ارتباطی و خدماتی متناسب با شرایط فیزیکی و جوی مناطق مرزی؛ توسعه محورهای مواصلاتی و عمرانی نقاط مرزی در جهت رساندن خدمات و امکانات به مناطق مرزی؛ سامان دهی طرح‌های مشترک چهاربهار و گوادر بین ایران و پاکستان با همکاری چین، هند و افغانستان؛ توسعه خطوط ارتباطی جاده‌ای و ریلی که چابهار را به پاکستان و افغانستان و آسیای میانه پیوند دهد؛ فعال‌سازی خطوط انرژی، نفت و گاز که انرژی دو حوزه خلیج فارس و دریای خزر را به بازارهای مصرف عمده در شرق و جنوب آسیا برساند.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

منابع

احمدی دهکا، فریبرز و پیشگاهی فرد، زهرا (۱۳۸۹).ارزیابی تهدیدات امنیت ملی در مناطق مرزی شمال ایران، آمایش محیط، دانشگاه آزاد ملایر: تابستان ۱۳۸۹ شماره ۹.

اعظمی،هادی و دهمرده،معصومه (۱۳۹۲)، بررسی و تحلیل عمده‌ترین چالش‌های امنیتی مرزهای استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه دانش انتظامی استان سیستان و بلوچستان، شماره۸، دوره چهارم.

آدمی، علی و رضا نیکنام(۱۳۹۵).تأثیر تهدیدهای گروه‌های سلفی-تکفیری بر امنیت هستی‌شناختی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، دوره ۵، شماره ۱۹، صص ۲۴-۱.

بهروز لك، غلامرضا (۱۳۸۵). " درنگي در مفهوم شناسي بنياد گرايي اسلامي "، فصلنامه کتاب نقد، شماره ۲۶.

پیشگاهی فرد، زهرا و همکاران(۱۳۹۳).جهانی شدن ارتباطات و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر مرزها، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه ای، سال چهارم، شماره ۱۰.

جعفری ولدانی، اصغر (۱۳۸۴). چالش¬های نوین امنیتی در خاورمیانه، پژوهش حقوق و سیاست، شماره۱۴، صص۲۳-۳۵.

حافظ نیا، محمدرضا و کاویانی، مراد (۱۳۹۲). افق های جدید در جغرافیای سیاسی، تهران، انتشارات سمت.

حافظ نیا،محمدرضا(۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپولیتیک،مشهد: انتشارات پاپلی-آقایی، سید داوود و ابراهیم طاهری(۱۳۹۲)، هند و شانگهای، فصلنامه سیاست، دوره ۴۳، شماره ۴، صص ۲۱-۳.

خسروی، غلامرضا، (۱۳۹۰). چشم انداز پاکستان آینده، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ اول.

دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۳۹۲)؛ سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران؛ تهران: سمت.

رضایی،رضا؛موسوی،صدرالدین(۱۳۹۶). ظهور داعش و تأثیر آن بر معادلات منطقه‌ای: مطالعه موردی چالش‌ها و فرصت‌های به‌وجودآمده برای ایران،فصلنامه جامعه شناسی سیاسی اسلام، مقاله ۶، دوره ۵، شماره ۱۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۶، صص ۱۴۹-۱۷۴.

روشن، علی اصغر، سعادتی جعفرآبادی، حسن(۱۳۹۱).بررسي نقش و کارکرد کنترل مرز استان خراسان رضوي با افغانستان و تاثیر آن بر امنیت استان، فصلنامه ژئوپلیتیک، دوره ۸، شماره۳، پیاپي ۲۷.

سجادپور،سیدکاظم و امیری مقدم،رضا(۱۳۸۸). نقش ساز و کارهای حقوقی در حل و فصل منازعات ژئوپلیتیکی مطالعه موردی: عهدنامه مرزی و حسن همجواری ۱۹۷۵ الجزایر،فصلنامه بین¬المللی. ژئوپلیتیک،دوره۵،ش۱۵،پاییز، صص۱-۴۰.

سیدنژاد،سیدباقر(۱۳۹۸).سلفی گری در پاکستان و تأثیر آن بر جمهوری اسلامی ایران،در پایگاه تخصصی سلفی شناسی http://alwahabiyah.com/fa/Default

سیمبر، رضا(۱۳۸۵).شکل گیری همکاری بین المللی در مواجهه با تروریسم:فرصت ها،چالش ها و راهکارها، پژوهش علوم سیاسی، تهران: شماره ۲، بهار و تابستان.

عزتی، عزت اله(۱۳۸۸).جغرافیای استراتژیک ایران، تهران: سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.

میر حیدر، دره (۱۳۹۳).مبانی جغرافیای سیاسی، تهران: انتشارات سمت.

Akhbari, M and Nami, M (2009). Geographic boundaries, with emphasis on the Iranian

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]

[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

border, geographic organization of armed forces publication, Tehran: [in Persian].

Coolsaet, Rik(2017).Anticipating the Post-ISIS Landscape in Europe , Clingendael Spectator, 07 NOV.

Giovanni, Janine DI (2014). Nemesis: The Shadowy Iranian Training Shia Militias in Iraq, November 27, 2014, http://www.newsweek.com, retrieved on August 21, 2016.

Gunaratna, Rohan (2017).Annual Threat Assessment 2017, S. Rajaratnam School of International Studies (RSIS). In: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/CTTA-January-2017.pdf

-Jamyang Norbu, Who Created Pakistan's Nuclear Arsenal? (Observed: 1/3/2017) at: http://www.huffingtonpost.com/jamyang-norbu/who-created-pakistans-nuc_b_864124.html

Khan, Taimur (2017),"Saudi Prince Mohammed bin Salman's warning to Iran", The National Press, Retrieved 2018/2/23, and Available at: https://www.thenational.ae/world/saudi-prince-mohammed-bin-salman-s-warning-to-iran-1.1616/

Mallyer, Rabert (2010).Check threats at the international border (challenges and solutions). Journal of Military and Strategic Studies, Vol. 11, Issue 3, spring.

Mandel, Robert (1994). the changing face of national security, greenwood press, London: UK.

Michael Jenkins, Brian (2017).Middle East Turmoil and the Continuing Terrorist Threat — Still No Easy Solutions, RAND, February 14.

Nichols, Michelle (2015).U.N. Invites Syrian Parties to Geneva Peace Talks in May, April 24, 2015, http://www.reuters.com, retrieved on August 8, 2017.

Pal, Amitabh (August 27, 2014).ISIS's Brand of Islam Similar to U.S. Ally's, The Progressive, Retrieved 2018/2/7, Available at: http://progressive.org/dispatches/isis-s-brand-islam-similar-u.s.-ally-s/

Peterson, Nicole, 2017, Future of ISIS: What Experts Think Will Happen Next? NSI, August

Rebouleski, Zarkhvf (2006).revolutionary developments in Central Asia and its impact on the northeastern frontier of Iran from 1921 to 1917, border security magazine, n5, Issue 15.

-Richard F. Grimmett(2009), U.S. Arms Sales to Pakistan(Observed: 1/3/2017)at:

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]

https://fas.org/sgp/crs/weapons/RS22757.pdf

-Rose, Gideon (1998).Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy, World Politics, Volume 51, Issue 1.

-Taliaferro, Jeffrey W (2001). "Security Seeking under Anarchy: Defensive Realism Revisited", International Security, vol. 25. No. 3.

Taylor, B (1989). Principles of Politics (Review of international politics). Co-Published in the United States of America: by Oxford University Press. - Kirshner, Jonathan (2010). The tragedy of offensive realism: classical realism and the rise of china, European journal of international relations, 2010.

به این مقاله این‌گونه ارجاع دهید: DOI: ۱۰.۲۱۸۵۹/priw-۱۱۰۲۰۸

امیری، سروش؛ بشیری، قاسم (۱۴۰۰)، «جایگاه ژئواستراتژی پاکستان در امنیت سیستان-بلوچستان جمهوری اسلامی ایران» فصلنامهٔ پژوهشهای سیاسی جهان اسلام، س۱۱، ش۲، تابستان ۱۴۰۰، صص ۲۱۰-۱۸۷.

[Downloaded from priw.ir on 2026-10-18]
[DOR: 20.1001.1.23222980.1400.11.2.3.3]